

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО БОЙОВИХ ДІЙ

Сидоренко Жанна В'ячеславівна,

кандидат психологічних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2251-8233>

Лось Максим Віталійович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 «Реабілітаційна психологія»

***Анотація.** В статті розглядаються психологічні аспекти готовності військовослужбовців до бойових дій. Висвітлюються теоретичні аспекти розуміння психологічної готовності до бойових дій та проводиться емпіричне дослідження особливостей психологічної готовності до бойових дій військовослужбовців десантно-штурмових військ на рівні мотиваційних, емоційно-вольових, соціально-психологічних аспектів.*

В ході дослідження використовувався наступний методичний інструментарій: Методика «Адаптивність-200», що забезпечила оцінку адаптивності та стійкості до бойового стресу;

- Шкала загальної самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема, що оцінює впевненість військовослужбовців у власних можливостях подолати труднощі, що виникають під час виконання бойових завдань;

- Методика «Мотивація професійної діяльності» К. Замфір, в модифікації А. Реана для визначення рівня внутрішньої та зовнішньої мотивації до професійної діяльності. Для проведення емпіричного дослідження ми сформуваємо вибірку, до якої увійшли 63 військовослужбовці Збройних сил України, які ще не брали безпосередньої участі у воєнних діях на кордонах та окупованих територіях нашої держави.

Результати емпіричного дослідження показали, що психологічна готовність військовослужбовців до участі в бойових діях є складним, багатокомпонентним явищем, що залежить від ряду особистісних та мотиваційних чинників. Виявлено, що високий рівень адаптивності, внутрішньої мотивації, морально-етичної нормативності, комунікативного потенціалу та самоефективності сприяє формуванню стійкої психологічної готовності до бойових дій. Водночас, негативні фактори, такі як зовнішня негативна мотивація, схильність до девіантної поведінки та суїцидальний ризик, знижують загальну адаптивність та підвищують вразливість до стресу.

На основі отриманих результатів рекомендується впровадження комплексних програм психологічної підготовки військовослужбовців, що

включають розвиток внутрішньої мотивації, морально-етичних цінностей, комунікативних навичок та самомотивації та профілактику дезадаптації чи суїцидальних тенденцій, що становитиме перспективу наших досліджень.

Ключові слова: готовність до діяльності, психологічна готовність військовослужбовців до бойових дій, стресостійкість, самоефективність, мотивація.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України психологічна стійкість військовослужбовців є ключовою для успішного виконання завдань захисту українського народу у бойових діях.

Важливими елементами розвитку психологічної підготовки військовослужбовців є розвиток емоційної стійкості та копінг-стратегій, адаптація до екстремальних ситуацій, розвиток організаторських здібностей та навичок міжособистісної взаємодії. Враховуючи вищезазначене, психологічна підготовка військовослужбовців до бойових дій має величезну актуальність, оскільки мова йде не лише про підвищення ефективності військових операцій, а й про збереження психічного здоров'я військовослужбовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях багатьох українських та іноземних дослідників висвітлюється психологічна готовність особистості до діяльності (В. Алещенко, В. Барко, О. Блінов, С. Будник, Я. Бондаренко, О. Кокун, В. Лефтеров, Г. Ложкін, Л. Матохнюк, Є. Потапчук та інші).

На думку М. І. Томчука, формування готовності передбачає створення системи таких мотивів, ставлень, установок, рис особистості, накопичення знань, умінь, навичок, що забезпечуть професійну можливість ефективно реалізувати свої функції[4; с.43].

Проблему формування психологічної готовності військовослужбовців до особливих умов розглядали: В. Алещенко, В. Вареник, М. Корольчук, Н. Лозінська, В. Мороз, С. Миронець, О. Тімченко, М. Кришталь, О. Кокун, І. Окуленко, В. Осьодло, О. Колесніченко, І. Пішко та О. Поканевич та інші.

Психологічна готовність є специфічним психічним станом, що має складну динамічну структуру, між компонентами (когнітивний, мотиваційних, емоційно-вольовий, функціональний та індивідуально-психологічні якості) і типологічних сторін психіки особового складу в їх співвідношенні із зовнішніми умовами і майбутніми завданнями. Розглядаються різні види готовності, включаючи ситуативну і стійку, функціональну та індивідуальну, психологічну та практичну, загальну та спеціалізовану, готовність до розумової та фізичної

діяльності [1; С.5-12].

Визначались професійно-особистісні характеристики, що забезпечують успішність психологічної підготовки до бойових дій [5; С.155-160]. Досліджується проблема стресостійкості військових, розвитку психічної саморегуляції, особливості надання психологічної допомоги з метою профілактики стресових розладів в умовах бойових дій та проведення психологічної реабілітації.

Проте, вважаємо доцільним приділити увагу особливостям психологічної готовності до бойових дій десантно-штурмових військ, де оперативність, рішучість і готовність до дій у несприятливих та екстремальних умовах є ключовими. Це вимагає від особового складу не лише фізичної, а й високої психологічної підготовки.

Формулювання цілей статті: емпірично дослідити особливості психологічної готовності до бойових дій військовослужбовців десантно-штурмових військ на рівні мотиваційних та особистісних аспектів.

Виклад основного матеріалу дослідження. М. Корольчук та В. Крайнюк, у структурі психологічної готовності виділяють компоненти, такі як: позитивне ставлення до своєї діяльності, професійні риси, емоційно-вольова стійкість, професійні знання та навички, риси характеру, темперамент та здібності до бойової діяльності [3; с.120].

Науковці також підкреслюють, що тривала

психологічна готовність до ведення бойових дій складається з двох основних компонентів: особистісної та функціональної готовності.

Для проведення емпіричного дослідження ми сформувавши вибірку, до якої увійшли 63 військовослужбовці Збройних сил України, які ще не брали безпосередньої участі у воєнних діях на кордонах та окупованих територіях нашої держави. Середній вік $36 \pm 2,5$. В ході дослідження використовувались: Методика «Адаптивність-200» [2; С.142-144], що забезпечила оцінку адаптивності та стійкості до бойового стресу;

Шкала загальної самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема, що оцінює впевненість військовослужбовців у власних можливостях подолати труднощі, що виникають під час виконання бойових завдань;

Методика «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А. Реана), для визначення рівня внутрішньої та зовнішньої мотивації до професійної діяльності [2; С.145-149].

Розглянемо результати опитування з використанням методики «Адаптивність-200». Щодо показника «Рівень стійкості до бойового стресу (ОАП)», було встановлено, що 29% осіб мають високий рівень адаптаційних можливостей та стійкість до бойового стресу; 38% осіб показали достатній, а 19% опитуваних виявили задовільний рівень стійкості. Задовільний рівень стійкості до бойового стресу є мінімально прийнятним для

виконання бойових завдань і в ситуаціях з інтенсивними стресовими навантаженнями їхня працездатність може погіршуватися.

Особливу увагу необхідно звернути на 14% осіб, які мають низький рівень стійкості до бойового стресу. Вони мають труднощі з адаптацією в бойових умовах та можуть бути схильні до негативних емоційних реакцій, що впливає на їхню здатність до ефективного виконання завдань.

Розподіл рівнів нервово-психічної стійкості та поведінкової регуляції у військовослужбовців згідно з методикою «Адаптивність-200» виглядає наступним чином. Встановлено, що високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції характерний для 13%. Ці військовослужбовці проявляють високий рівень самоконтролю та здатність зберігати стабільний емоційний стан навіть в умовах підвищеного стресу.

Понижений рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції було зафіксовано у 13% військовослужбовців. У цієї групи можуть спостерігатись труднощі в адаптації до нових і незвичних умов бойових дій.

Також виявлена невелика група військовослужбовців, для яких характерні окремі ознаки нервово-психічної нестійкості і порушення поведінкової регуляції (6%). Вони потребують спеціалізованої психологічної роботи та можливої реабілітації.

В результаті дослідження встановлено, що високі показники за шкалою комунікативних здібностей

мають 11% досліджуваних. Ці військовослужбовці можуть легко встановлювати контакти з іншими та ефективно взаємодіяти в команді.

Достатньо високий рівень комунікативних здібностей було виявлено у 21%.

Наступний - достатній рівень комунікативних здібностей – характерний для 25%. Ця група військовослужбовців здатна підтримувати ефективну комунікацію в більшості ситуацій.

Військовослужбовці з середнім рівнем комунікативних здібностей (16%) здатні до взаємодії з іншими, але можуть іноді стикатися з труднощами у спілкуванні. Задовільний рівень комунікативних здібностей також характерний для 16%. Ця група військовослужбовців потребує допомоги у розвитку комунікативних навичок та навичок самоконтролю.

На особливу увагу заслуговує 8% із пониженим рівнем та 3% з низьким рівнем комунікативних здібностей.

Показники морально-етичної нормативності (соціалізації) військовослужбовців засвідчують, що високий рівень соціалізації був виявлений у 27%, характерний для військовослужбовців, які орієнтовані на дотримання соціальних норм і корпоративних вимог.

Достатньо високий рівень соціалізації (20,5%) характеризується орієнтацією на загальноприйняті норми поведінки та прагненням дотримуватися морально-етичних стандартів.

Достатній рівень соціалізації притаманний 17,5% військово-службовців. В цілому достатній рівень соціалізації (13%) проявляється у військово-службовців, які прагнуть дотримуватися соціально схвалених норм поведінки, проте інколи їхні особисті інтереси можуть переважати над груповими.

Задовільний рівень соціалізації (11%) характеризується тим, що військовослужбовці з таким рівнем можуть не завжди орієнтуватися на загальноприйняті норми та можуть ставити свої особисті інтереси вище групових.

Осіб з недостатній та вкрай низьким рівнем в нашій вибірці виявлено не було.

Високий рівень військово-професійної спрямованості (16%) характерний для військово-службовців, які демонструють виражене бажання продовжувати професійну діяльність у військовій сфері.

Достатній рівень військово-професійної спрямованості встановлено у 30%. Їхня мотивація до військової служби достатньо висока, що сприяє ефективності їхньої діяльності та готовності до виконання бойових завдань у складних і непередбачуваних умовах.

В цілому достатній рівень військово-професійної спрямованості виявлено у 40% військовослужбовців, які, в цілому, демонструють позитивне ставлення до своєї професії.

На нашу думку, слід звернути увагу на показники: недостатній

рівень військово-професійної спрямованості (11%) та низький рівень військово-професійної спрямованості (3%). Військовослужбовці першої групи не повною мірою задоволені своєю військовою професійною діяльністю. Щодо другої групи, вони виявляють низький рівень мотивації до продовження служби у військовій сфері.

Отже, більшість військово-службовців мають достатній або високий рівень військово-професійної спрямованості.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що у 48% відсутні ознаки девіантних форм поведінки. В цілому виражені ознаки девіантних форм поведінки відсутні у 35% осіб, хоча можуть бути окремі риси, що вказують на певні труднощі в побудові міжособистісних стосунків.

Відзначено наявність деяких ознак девіантних форм поведінки у 14%. Ці військовослужбовці можуть потребувати психологічної корекції та контролю. Наявність виразних ознак девіантних форм поведінки, яка характерна 3%, заслуговує на особливу увагу психологів. У бойових умовах такі риси можуть призвести до конфліктів, дезорганізації підрозділу та небезпечних ситуацій.

Результати, отримані за шкалою суїцидального ризику свідчать, що для більшості вибірки характерна відсутність ознак суїцидальних дій (59%). Так, виразних ознак суїцидальної схильності не виявлено у 29%. Відзначена наявність окремих ознак

суїцидальної схильності у 12%.

Це не означає, що вони мають явну суїцидальну загрозу, але вказує на підвищений ризик, який потребує уваги.

Наступна методика, яку ми використали в дослідженні, була Шкала загальної самооефективності. В ході дослідження було встановлено, що для 19% військовослужбовців характерний високий рівень самооефективності. Це свідчить про їхню високу впевненість у своїх силах та здатність долати складні ситуації.

54% продемонстрували середній рівень самооефективності. Це свідчить про те, що більшість військовослужбовців мають помірну впевненість у своїх можливостях та здатності впоратися з труднощами.

Водночас, 27% військовослужбовців мають низький рівень самооефективності. Це може свідчити про недостатню впевненість у власних силах та здатності долати стресові ситуації.

Останньою методикою, яку ми використали в дослідженні, була методика «Мотивація професійної діяльності». Встановлено, що 40% військовослужбовців демонструють високий рівень внутрішньої мотивації. Вони орієнтовані на самореалізацію, задоволення від своєї роботи та особистісний розвиток, здатні підтримувати високий рівень мотивації навіть у стресових ситуаціях. Це є найбільш сприятливим типом мотивації для військової діяльності, оскільки він сприяє довгостроковій ефективності та стійкості військовослужбовців.

35% вибірки орієнтовані на зовнішню позитивну мотивацію. Ці військовослужбовці стимулюються зовнішніми факторами, такими як визнання, схвалення, винагороди та можливості для кар'єрного росту.

25% військовослужбовців мають зовнішню негативну мотивацію. Вони керуються страхом покарання, уникненням критики, тиском з боку командування або обов'язковістю виконання службових обов'язків. Такий тип мотивації є найменш сприятливим, оскільки він не пов'язаний із внутрішнім бажанням виконувати свою роботу добре.

Результати показують, що основна частина військовослужбовців (75%) має внутрішню або зовнішню позитивну мотивацію. Це свідчить про наявність у більшості військовослужбовців бажання працювати ефективно та отримувати від цього задоволення. Однак, достатньо висока кількість опитаних демонструє переважно зовнішню негативну мотивацію, що є тривожним сигналом, який вказує на необхідність психологічної підтримки та мотиваційної роботи.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результати емпіричного дослідження показали, що психологічна готовність військовослужбовців до участі в бойових діях є складним, багатокомпонентним явищем, що залежить від ряду особистісних та мотиваційних чинників. Виявлено, що високий рівень адаптивності, внутрішньої мотивації, морально-

етичної нормативності, результатів рекомендується комунікативного потенціалу та впровадження комплексних програм самоефективності сприяє психологічної підготовки формуванню стійкої психологічної військовослужбовців, що готовності до бойових дій. включають розвиток внутрішньої Водночас, негативні фактори, такі як мотивації, морально-етичних зовнішня негативна мотивація, цінностей, комунікативних навичок схильність до девіантної поведінки та профілактику дезадаптації і та суїцидальний ризик підвищують суїцидальних тенденцій, що вразливість до стресу. становитиме перспективу наших

На основі отриманих досліджень.

Список літератури

1. Алещенко В. І. Формування психологічної готовності військовослужбовців до ведення бойових дій. Вісник Національного університету оборони України. 2023. № 4 (74). С.5-13
2. Формування психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до виконання завдань за призначенням під час бойового злагодження : метод. посіб. / Кокун О. М. та ін. Київ : 7БС., 2021. 170 с.
3. Корольчук М.С., Крайнюк В.М., Марченко В.М. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики : навч.посіб. Київ : Ельга, Ніка-Центр. 20 с.
4. Томчук М. І. Методологічні засади дослідження та формування психологічної готовності особистості до діяльності. Психологія і суспільство. 2010. № 4 С.41-46.
5. Ярещенко О.А., Моргунов О.А. Особистісні чинники психологічної готовності працівників підрозділів поліції спеціального призначення до професійно-службової діяльності в екстремальних умовах. Право і безпека. 2017. № 1(64). С. 155–160.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF READINESS OF MILITARY OFFICERS FOR COMBAT ACTIONS

**Sydorenko Zhanna
Los Maksym**

***Annotation.** The article examines the psychological aspects of military readiness for military operations. The theoretical aspects of the understanding of psychological readiness for combat operations are highlighted and an empirical study of the features of the psychological readiness for combat operations of soldiers of the airborne assault troops at the level of motivational, emotional-volitional, social-psychological aspects is carried out. The following methodological tools were used at the beginning of the study: the Adaptability-*

200 method, which provided an assessment of adaptability and resistance to combat stress;

- The general self-efficacy scale of R. Schwarzer and M. Jerusalem, which assesses the confidence of servicemen in their own abilities to overcome difficulties that arise during the performance of combat tasks;

- Methodology "Motivation of professional activity" by K. Zamfir, modified by A. Rean for determining the level of internal and external motivation for professional activity.

To conduct an empirical study, we formed a sample that included 63 servicemen of the Armed Forces of Ukraine who had not yet taken direct part in military operations on the borders and occupied territories of our state. The results of the empirical study showed that the psychological readiness of military personnel to participate in military operations is a complex, multi-component phenomenon that depends on a number of personal and motivational factors. It was found that a high level of adaptability, internal motivation, moral and ethical normativity, communicative potential and self-efficacy contribute to the formation of a stable psychological readiness for combat operations. At the same time, negative factors, such as external negative motivation, tendency to deviant behavior and suicidal risk, reduce general adaptability and increase vulnerability to stress. On the basis of the obtained results, it is recommended to implement complex programs of psychological training of military personnel, which include the development of internal motivation, moral and ethical values, communication skills and self-motivation, and the prevention of maladaptation or suicidal tendencies, which will constitute the perspective of our research.

Key words: readiness for activity, psychological readiness of military personnel for combat operations, stress resistance, self-efficacy, motivation.

References

1. Aleshchenko V. I. & Yurkova O. I. (2022) Kilkisnyi ta yakisnyi analiz stanu psykholohichnoi hotovnosti viiskovosluzhbovtsiv tankovykh pidrozdiliv do vykonannia boiovykh zavdan [Quantitative and qualitative analysis of the state of psychological readiness of servicemen of tank units to perform combat tasks]. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. Kyiv, NUOU. Vypusk 4 (68), s. 5-15. (in Ukrainian)
2. Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti viiskovosluzhbovtsiv viiskovoi sluzhby za kontraktom do vykonannia zavdan za pryznachenniam pid chas boiovoho zlahodzhennia [Formation of the psychological readiness of militaryservicemen under contract to perform assigned tasks during combat coordination] : metod. posib. Kyiv, 7BTs. 170 s. (in Ukrainian)
3. Korolchuk M.S. & Krainiuk V.M. & Marchenko V.M. (2006). Psykholohiia: skhemy, oporni konspekty, metodyky [Psychology: schemes, reference notes, methods] : Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vshchikh navchalnykh zakladiv / Za zah. red. M.S. Korolchuka. Kyiv : Elha, Nika-Tsentr. 20s. (in Ukrainian)

4. Tomchuk M. I. Metodolohichni zasady doslidzhennia ta formuvannia psykholohichnoi hotovnosti osobystosti do diialnosti. Psykholohiia i suspilstvo [Methodological principles of research and formation of psychological readiness of an individual for activity] 2010. № 4 S.41-46.

5. Iareshchenko O.A., Morhunov O.A. Osobystisni chynnyky psykholohichnoi hotovnosti pratsivnykiv pidrozdiliv politsii spetsialnoho pryznachennia do profesiino-sluzhbovoi diialnosti v ekstremalnykh umovakh [Personal factors of psychological readiness of employees of special purpose police units for professional work in extreme conditions] Pravo i bezpeka. 2017. № 1(64). S. 155–160.